

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

Л. М. ХОЙНАЦЬКА (Київ)

**Засідання “круглого столу” на тему  
“Друга світова війна — центральна  
подія XX ст. Український аспект”**

Видатній історичній даті — 55-річчю Великої Перемоги над фашистською Німеччиною було присвячено засідання “круглого столу” на тему “Друга світова війна — центральна подія XX ст. Український аспект”, що відбулося 11 травня 2000 р. в Інституті історії України НАН України.

Білі плями історії війни прийшли з’ясувати авторитетні науковці, викладачі вузів, журналісти, представники Організації ветеранів України Києва та Білої Церкви, громадськості Києва та інших міст республіки. Захід зібрав близько 90 чол.

Засідання “круглого столу” відкрив директор Інституту історії України НАН України академік НАН України В. А. С м о л і й. Привітавши присутніх з великим святом Перемоги, він наголосив, що події 1939—1945 рр. залишили відбиток в історичній пам’яті народу України. Практично кожна родина відчула на собі смертоносний подих війни. Наслідки війни й сьогодні відчутні практично в усіх сферах життя, і подолання їх

неможливе без детальної і правдивої, справді наукової реконструкції подій та явищ воєнної доби.

Охарактеризувавши основні етапи розвитку історіографії періоду Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, В. А. С м о л і й вказав на перспективи наукового пошуку в даній галузі історичних знань. Він підкреслив, що, в першу чергу, всебічного з'ясування потребують геополітичне місце України у передвоєнний і воєнний час, зовнішньополітичні наслідки війни, новий статус УРСР як члена світового співробітництва в рамках ООН. Окремим напрямом наукового пошуку має залишатися роль і внесок України у боротьбу з нацизмом і фашизмом, демографічні й матеріальні втрати республіки, вплив війни на психологію населення, його світогляд, звичаї, побут.

На часі — перехід від масштабних батальних полотен до прискіпливих детальних розвідок про кожен з великих битв і менш значних боїв. Саме так можна наблизитися до розуміння стратегії і тактики воюючих сторін, з'ясувати справжній рівень майстерності кожного полководця.

Навіть такий невичерпний перелік малодосліджених і сфальсифікованих тем і проблем історії України періоду Другої світової війни переконливо свідчить про нагальну необхідність подальшого осмислення історичного процесу та засвоєння його уроків.

В. А. С м о л і й акцентував увагу присутніх на тому, що перед науковцями стоїть завдання на підставі нової, всебічної джерельної бази переосмислити весь період Другої світової війни, генеруючи при цьому нові методичні прийоми, авангардні наукові підходи.

З науковою доповіддю “Друга світова війна — центральна подія ХХ ст. Український аспект” виступив зав. відділом історії України періоду Другої світової війни, д-р іст. наук, проф. М. В. К о в а л ь. Доповідач передусім наголосив, що засідання “круглого столу” — суто науковий захід, який, до того ж, проходить у деполітизованій науковій установі. Завдання науковців полягає в тому, щоб, уникаючи політичної кон'юнктури, з'ясувати найбільш пекучі питання, пов'язані з історією Великої Вітчизняної війни і Перемогою в ній.

Доповідач констатував, що за попередні 55 років створено величезний доробок історії цієї війни, видано понад 20 тис. монографій, сотні тисяч публікацій. Переважну його частину становить література радянських часів. Цей доробок не слід огулом заперечувати. В ньому є свої достоїнства: перш за все, — це патріотична спрямованість, показ народного героїзму, викриття фашизму. Але вона в цілому не дає відповіді на низку суттєвих питань, а саме, причини виникнення війни, які заходи було прийнято для її відведення, які були наслідки фальшивої міжнародної політики Сталіна. Необхідно також глибше вдивитися і в традиційні “фактори Перемоги” Радянського Союзу, які нині, з точки зору деполітизованої науки, виглядають вельми проблематично. В наш час, підкреслив М. В. К о в а л ь, існують різноманітні точки зору на характер Другої світової війни, як-то: двобій тоталітаризму і демократії, протистояння двох тоталітарних систем, боротьба об'єднаних країн “ нової Європи ” проти комунізму тощо. Всі вони є правомірними, оскільки ця грандіозна історична подія може бути охарактеризована лише у світлі різних емпіричних бачень й теоретичних позицій.

М. В. К о в а л ь закликав колег сміливіше розробляти теоретичні питання в наукових працях, а на перше місце ставити проблему вирішального внеску Радянського Союзу в Перемогу над фашизмом, що нині заперчується багатьма закордонними істориками. Пріоритетне значення, на

думку вченого, має вивчення наслідків подій Великої Вітчизняної війни, їх впливу на сьогодення.

Доповідь М. В. Коваля визначила концепцію засідання “круглого столу”, сконцентрувала увагу науковців на розгляді запропонованих проблем.

У роботі “круглого столу” взяли участь, виступили з доповідями та повідомленнями провідні наукові співробітники Інституту історії України НАН України чл.-кор. НАН України В. І. Клоков та д-р іст. наук, проф. І. М. Кулініч, професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, канд. іст. наук А. Ф. Мінгазутдінов, професор Київського інституту зв'язку, канд. іст. наук А. І. Байраківський, ст. викладач того ж інституту, канд. іст. наук В. І. Лавришук, професор Національної академії оборони України, д-р іст. наук І. Т. Муковський, ректор Академії праці та соціальних відносин, канд. іст. наук, доц. М. Л. Головко, заступник генерального директора Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.” Л. В. Легасова, докторант Національної академії служби безпеки України, канд. юрид. наук В. О. Козенюк, доцент Вінницького педуніверситету, канд. іст. наук І. В. Мазило, старші наукові співробітники відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України д-р іст. наук О. Є. Лисенко, кандидати іст. наук О. В. Буцько, Т. В. Вронська, Л. В. Кондратенко, Т. С. Першина, Н. М. Руденко, мол. н. с. Л. М. Хойнацька, аспіранти інституту з Києва, Сумів, Вінниці, Чернігова.

Вчені зосередили увагу на таких проблемах, як характер війни між Радянським Союзом і Німеччиною, планування нацистами геноциду щодо слов'янських народів, бойовий та трудовий вклад народу України в Перемогу, роль УРСР у міжнародній політиці 30—40-х рр. XX ст., характер відносин між радянськими партизанами і формуваннями Української повстанської армії, відродження народного господарства та роль господарської номенклатури, гірка доля військовополонених Червоної армії тощо.

У ході роботи “круглого столу” було повідомлено чимало нових фактів та цифрових даних, наукових положень, які, безперечно, сприятимуть дальшому розвитку цієї галузі історичної науки.

Деідеологізовані погляди вчених, їх намагання відійти від політичної кон'юнктури і традиційних штампів, дати зважену й об'єктивну оцінку найскладнішому періоду історії XX ст. викликали заперечення присутніх на засіданні “круглого столу” ветеранів Великої Вітчизняної війни. Втім, у виступах представників ветеранської організації відчувалася, скоріше, гірка образа на тих, хто забуває про їхній вклад у Перемогу, не спроможний забезпечити гідну старість, піддає критиці соціалістичний устрій, який вони захищали в роки війни.

Незадоволення соціально-економічним станом незалежної Української держави ветерани безпосередньо пов'язували як з розпадом Радянського Союзу, так і з “безвідповідальною діяльністю” представників сучасної історичної науки, які розглядають окремі факти без взаємозв'язку з основними історичними подіями, у гонитві за “сенсаціями піднімають на-гора шлак історії”. Лунали заклики “розігнати Інститут історії України”, здійснити “чистку кадрів”.

Заступник голови Комітету ветеранів війни Ради організації ветеранів України д-р іст. наук, проф. Ю. В. Шилов це в наголосив на тому, що, на його думку, концепція історії Великої Вітчизняної війни, яка закладається сьогодні, спрямована проти інтересів українського народу. Вона, твердив він, втім, без підтверджень фактами не здатна закласти підвалини

для виховання молодого покоління у патріотичному дусі, оскільки ніби-то нехтує героїзмом радянського народу, “злорадіє з його надмірних втрат”. Д-р іст. наук, проф. В. Д. М о ї с е є н к о та д-р іст. наук, проф. В. Ф. Ш е в ч е н к о наводили приклади фальсифікації подій історії Великої Вітчизняної війни у зарубіжній історіографії.

Заступник голови Комітету ветеранів війни, Ради організації ветеранів України Ю. Г. К о р о т к і н наголосив на тому, що поверхове вивчення у школах та вузах України історії Другої світової війни, внеску Радянського Союзу у Перемогу сприяє проникненню тверджень західних істориків про неспроможність і неповноцінність націй та народів, що входили до його складу. Виступаючий висловив побажання, щоб підрозділу Інституту історії України НАН України, що спеціалізується на дослідженні проблем Другої світової війни, було повернуто стару назву — “Відділ історії Великої Вітчизняної війни”.

Керівник Центру захисту правди історії Великої Вітчизняної війни Організації ветеранів України д-р іст. наук, проф. І. С. Х м і л ь порушив питання про “кошунну реабілітацію” ОУН—УПА, яку намагаються здійснити представники певних політичних та громадських об’єднань. Він підкреслив, що проблемі ОУН—УПА надається підкресленого значення, а “визнання її внеску у визволення народу України” має одну мету — “перетворити бандерівську ідеологію в національну”. І. С. Х м і л ь закликав притягнути до політичної, юридичної та моральної відповідальності керівництво України “за наслідки політики, що призвела багату Україну до занепаду в усіх сферах життя”.

Поряд з назрілими концептуальними науковими проблемами історії Другої світової та Великої Вітчизняної воєн представники ветеранських організацій порушували суто політичні питання. Робилися спроби без потреби загострити наукову розмову — перетворити “круглий стіл” на мітинговий захід. Зокрема, співробітників Інституту історії України НАН України навіть звинуватили у “байдужості до долі майбутніх поколінь”. Лейтмотивом деяких виступів лунала теза: “Історія — це наука не заради науки, а заради майбутнього народу, Української держави”.

Та чи є сенс звинувачувати вчених у причетності до тих кризових явищ, що непокоять наше суспільство? Завдання істориків Другої світової війни перш за все полягає в тому, щоб викрити прорахунки повоєнної міжнародної і економічної політики сталінського уряду, який не скористався наслідками Перемоги для того, щоб забезпечити народу-переможцю високий життєвий рівень, не допустити його ізоляції від усього світу та безумної гонки озброєнь. Мета істориків — застерегти майбутні покоління від помилок минулого і в той же час в усій повноті правдиво показати бойовий і трудовий героїзм народів СРСР, що врятували світ від коричневої чуми і, зрештою, цим відкрили країнам Європи шлях до сучасного благополуччя.

Завершилася робота “круглого столу” виступом академіка В. А. С м о л і я, який подякував присутніх за участь в обговоренні доповіді та дискусії, закликав істориків залишатися незалежними дослідниками, продовжувати об’єктивно і чесно зображувати події минулого, спільними зусиллями наближатися до істини, що й є метою історичної науки.

Готується видання матеріалів “круглого столу”.